

Stockholm den 29 juni 2016

R-2016/0744

Till Justitiedepartementet

Ju2016/01870/KRIM

Sveriges advokatsamfund har genom remiss den 5 april 2016 beretts tillfälle att avge yttrande över betänkandet En ny strafftidslag (SOU 2016:18).

Sammanfattning

En helt nödvändig utgångspunkt för en lagstiftning som reglerar så ingripande frågor som frihetsberövanden av enskilda är att den är rättssäker och förutsägbar.

Advokatsamfundet ser positivt på att det skapas en modern lagstiftning som bättre svarar mot dagens krav på en effektiv, likabehandlande och ändamålsenlig verksamhet för att verkställa straff och som innefattar ett rättssäkert förfarande i samband med frihetsberövanden vid avtjänande av straff.

Advokatsamfundet, som i vissa delar inte har någon erinran mot förslagen i betänkandet, anser att vissa andra förslag inte fullt ut uppfyller de rättssäkerhetskrav som bör ställas på lagstiftning av ifrågavarande slag och har följande invändningar och övriga synpunkter.

Inledande av verkställighet av fängelsestraff

Påbörjande av verkställighet

Advokatsamfundet är positivt till att rätten att påbörja verkställigheten tydliggörs och lagregleras genom att det införs en särskild bestämmelse enligt vilken den dömda ska ha rätt att påbörja verkställigheten av ett fängelsestraff om han eller hon begär det. Det förefaller enligt samfundets uppfattning även som en lämplig ordning att verkställigheten

för den som är häktad, omhändertagen eller intagen i kriminalvårdsanstalt för verkställighet i annat mål, ska påbörjas omedelbart där den dömd förvaras.

Frågan om påbörjande av verkställigheten av ett frihetsberövande straff är av stor vikt för den enskilde och förenad med krav på upprätthållande av särskilda rättssäkerhetskrav. Advokatsamfundet ifrågasätter därför den föreslagna möjligheten att i vissa fall genom föreskrifter ge regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer, möjlighet att besluta om särskilda undantag från bestämmelsen. De exceptionella situationer som anförs till grund för denna föreskriftsrätt bör enligt samfundets uppfattning i stället kunna komma till uttryck i lagstiftningen.

Placering i häkte i samband med placering av dömda på kriminalvårdsanstalt

Mot bakgrund av de praktiska svårigheter som i dag uppges råda för Kriminalvården i fråga om att kunna placera dömda personer på kriminalvårdsanstalt, föreslås i betänkandet bestämmelser i syfte att öka flexibiliteten i fråga om möjligheten att initialt kunna placera dömda i häkte eller till och med i polisarrest.

Advokatsamfundet, som instämmer i den kritik som framhållits av såväl JO som JK i fråga om att placeringar på kriminalvårdsanstalt ofta har dragit ut på tiden på ett sätt som inte är förenligt med gällande skyndsamhetskrav, motsätter sig den reglering som föreslås för att i ökad utsträckning möjliggöra att dömda placeras i häkte eller polisarrest. Därutöver ifrågasätts om det för närvarande föreligger svårigheter av detta slag. Det torde snarast vara så att det finns en överkapacitet inom den svenska kriminalvården i dag.

Advokatsamfundet är i och för sig positivt till att det genom lag tydliggörs när och i så fall under vilka förutsättningar en placering i häkte eller polisarrest får användas, men anser att den tid som sådan förvaring ska kunna användas måste vara så kort som möjligt och placering i häkte eller polisarrest endast användas i undantagsfall och då under mycket kort tid. Att som dömd behöva avtjäna sitt straff i en häkteslokal eller i polisarrest är inte förenligt med den enskildes personliga integritet och rättssäkerhet. Förvaring i häkte eller polisarrest skiljer sig i flera fall markant åt från en placering på kriminalvårdsanstalt, när det gäller lokaliteter, kontakt med omgivningen, säkerhetsrutiner, m.m. Det är uppenbart att ett frihetsberövande i häkte eller polisarrest är betydligt mer påfrestande för den enskildes fysiska och psykiska hälsa än den ofta mer omväxlande och varierande tillvaro, som kan erbjudas på en kriminalvårdsanstalt.

Även om Advokatsamfundet självfallet är medvetet om de svårigheter som på de i betänkandet angivna skälen är förenade med placeringar av dömda på anstalt, bör ändå allt göras för att minimera riskerna för att dömda personer initialt placeras i häkten eller polisarrest i stället för direkt på kriminalvårdsanstalt. Advokatsamfundet motsätter sig därför en reglering som i realiteten riskerar öka frekvensen av placeringar på häkten och polisarrest för dömda i förhållande till vad som gäller i dag.

Det finns enligt Advokatsamfundet en överhängande risk att den föreslagna bestämmelsen, även vid en restriktiv tillämpning, ses som en möjlighet att nyttja dessa tillfälliga placeringar och även kommer innebära att incitamentet till nödvändiga organisatoriska förändringar för att förbättra situationen för omedelbar placering på anstalt avtar.

Advokatsamfundet anser därför att den föreslagna regleringen bör ändras och utformas så att möjligheterna till en temporär förvaring i häkte eller polisarrest blir mer restriktiv och sådan placering möjlig enbart i rena undantagsfall.

Advokatsamfundet instämmer i att det av legalitets- och rättssäkerhetsskäl tydligt måste framgå av lagstiftningen vilka tidsgränser som gäller för placering av dömda på häkte eller i polisarrest. En placering i häkte eller polisarrest ska givetvis aldrig få fortgå längre än absolut nödvändigt. Enligt Advokatsamfundets uppfattning bör det endast i absoluta undantagsfall kunna anses möjligt att placera en dömd person i häkte eller polisarrest i mer än en vecka under verkställigheten av straffet. Det bör därför krävas synnerliga skäl, inte enbart särskilda skäl såsom föreslås i betänkandet, för att en placering i häkte eller i polisarrest ska få pågå mer än sju dagar. Advokatsamfundet ifrågasätter under alla förhållanden att placering i häkte eller polisarrest ska kunna ske under så lång tid som trettio dagar. Att Kriminalvården inte har möjlighet att placera den dömd på kriminalvårdsantalt eller att det föreligger problem med transportförhållandena, kan inte motivera att den dömd under så lång tid placeras i häkte eller polisarrest (se 11 och 12 §§ förslaget till ny strafftidslag).

Skärpt straff i högre rätt

Förslaget om att ett skärpt hovrättsavgörande ska bli direkt verkställbart mot den som redan verkställer straff enligt tingsrättens dom eller beslut, innebär ett nytt sätt att se på verkställighetsfrågor och strider mot den hittillsvarande grundläggande utgångspunkten att det krävs ett laga kraftvunnet avgörande för att verkställighet ska kunna påbörjas. Advokatsamfundet kan inte ställa sig bakom förslaget i denna del.

Som anges i förslaget kan det enligt nuvarande ordning uppkomma avbrott i verkställigheten om hovrätten skärper en tingsrätts dom eller beslut som den dömd verkställt klart innan även hovrättens avgörande har fått laga kraft mot den dömd. Det anges vidare som skäl för förslaget att om hovrätten i en sådan situation inte uppmärksammar frågan om häktning av den dömd fram till den tidpunkt då även hovrättens avgörande blir verkställbart, skulle den dömd, om han inte häktas, försättas på fri fot så snart straffet enligt tingsrättens avgörande är verkställt. Enligt Advokatsamfundets uppfattning kan inte en sådan brist i domstolens handläggning, som dessutom inte torde vara särskilt vanligt förekommande, tillåtas gå ut över den enskildes rättssäkerhetsintressen. Även om ändringsfrekvensen av hovrättsavgöranden på detta sätt normalt är låg, kan följden av den föreslagna nyordningen bli att ett icke lagakraftvunnet avgörande verkställs, trots att det sedermera ändras till den dömdes förmån. Möjligheten till ett beslut om inhibition efter överklagande, kan inte heller anses motivera ett

frångående av den grundläggande principen om laga kraft som grund för verkställighetens inledande.

Nöjdförklaring

Advokatsamfundet instämmer i att det kan framstå som rimligt att en dömd som vill börja avtjäna sitt straff ska kunna göra det genom att avge en nöjdförklaring även om den dömde har överklagat domen och överklagandetiden har passerat. Ett sådant förslag ökar den enskildes valfrihet och ger ett mer flexibelt verkställighetssystem.

Gällande bestämmelser om nöjdförklaring avseende frihetsberövande påföljder är emellertid utformade så att det ska finnas en viss garanti för att inga förhastade beslut ska fattas av den dömde. I det föreslagna systemet där möjligheten att lämna nöjdförklaring utökas och att dagens formkrav tas bort, finns därför en risk för att överilade och ogenomtänkta beslut fattas om nöjdförklaring av den dömde. Detta gäller även i en situation där möjlighet skulle finnas att avge nöjdförklaring inför rätten i samband med att dom meddelas. Även om försvarare finns på plats kan det uppstå en stress för den dömde att fatta ett beslut i frågan, som vid närmare eftertanke kan ångras.

Avformaliseringen av systemet med nöjdförklaring kan därmed tänkas öka risken för rättsförlust för den dömde. Det gäller förutom betänketiden även vem som får ta upp frågan om nöjdförklaring med den dömde och det faktum att betoningen på att den dömde bör beredas tillfälle att diskutera saken med sin försvarare försvinner. När den enskilde avsäger sig möjligheten till fortsatt rättslig prövning, bör förfarandet för detta vara noggrant formaliserat beträffande tolks närvaro och att personer med erfarenhet och särskilt förordnande genomför åtgärden. Den dömde bör även fortsättningsvis beredas möjlighet att diskutera saken med sin försvarare innan nöjdförklaring avges.

Advokatsamfundet anser således att det finns risk för att utredningens förslag kan komma att leda till att den dömdes rättssäkerhet försämras, med risk för efterföljande rättsförlust.

Uppskov

Även om Advokatsamfundet instämmer i att verkställighet normalt bör påbörjas så snart som möjligt efter det att straffet blivit verkställbart, bör det dock även fortsättningsvis finnas möjlighet till uppskov med verkställighet i vissa fall. Enligt Advokatsamfundets uppfattning bör t.ex. en intresseavvägning mellan samhällets krav och intressen av att straff verkställs samt den dömdes personliga förhållanden även fortsättningsvis nogsamt prövas i varje enskilt fall. Den dömdes hälsa, familje-, arbets- eller utbildningsförhållanden, m.m. bör här beaktas. Därmed bör exempelvis uppskovsmöjligheten för en kvinna som är gravid eller ammar barn kvarstå. Skälen för förändring i denna del kan inte anses uppväga det intrång och men det i vissa fall kan medföra för kvinnor och barn.

Advokatsamfundet anser även att den föreslagna utvidgningen av möjligheten att återkalla beviljade uppskov med verkställighet bör användas restriktivt och endast användas om det är uppenbart att förutsättningar för uppskov inte föreligger eller den dömde lagförs för nya brott. Den dömdes rätt till ett förutsägbart förfarande bör här väga tungt.

SVERIGES ADVOKATSAMFUND

Anne Ramberg